

ARME AFRICANE ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

NICOLAE TEȘCULĂ
Muzeul de Istorie Sighișoara
nicolaetescula@yahoo.com

Cuvinte cheie: arme, Africa, colecții, gimnaziu, sașii transilvăneni

Keywords: weapons, Africa, collections, gymnasium, Transylvanian Saxons

Muzeele din România posedă o serie de colecții exotice care, în marea lor majoritate, provin din altă arie geografică și mai ales de pe alte continente. Acestea, în anumite împrejurări și din varii motive, au ajuns să fie trecute în patrimoniul muzeelor și inventariate. Din păcate, de cele mai multe ori astfel de colecții nu atrag atenția specialiștilor din domeniu, deși unele dintre obiecte sunt de o importanță deosebită. Muzeul de Istorie Sighișoara, înființat în anul 1899, pe lângă colecțiile de arheologie, istorie, farmacie, numismatică și istorie modernă deține și o colecție de obiecte africane. După cum se știe au existat exploratori care în secolul al XIX-lea au ajuns în zona Africii și la întoarcerea lor din călătorie au adus obiecte specifice, africane. Menționăm aici pe Franz Binder, Emil Holub sau Teleki Sámuel. Posibil, din aceste colecții unele au ajuns în proprietatea Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara și de aici în cea a Muzeului de Istorie.

Colecțiile muzeale din România au fost create de-a lungul timpului grație unor colecționari inimoși, realizându-se colecții tematice deosebite ca valoare și relevanță pentru un anumit domeniu de activitate sau perioadă istorică. În cadrul colecțiilor muzeale apar frecvent și o serie de obiecte exotice. Acestea, în anumite împrejurări și din varii motive, au ajuns să fie trecute în patrimoniul muzeelor și inventariate. Din păcate, de cele mai multe ori astfel de colecții nu atrag atenția specialiștilor din domeniu, deși unele dintre obiecte sunt de o importanță deosebită.

Acesta a fost și cazul Muzeului de Istorie din Sighișoara, o instituție care și-a deschis porțile în anul 1899, cu colecții valoroase de arheologie, meșteșuguri și bresle, orologerie, mobilier, artă și etnografie, precum și arme medievale și moderne, care au avut misiunea, conform dorinței fondatorului, dr. Josef Bacon de a reflecta istoria seculară a urbei de pe Târnava Mare¹.

În cadrul colecțiilor evidențiem prezența unei mici colecții de obiecte africane. Dintre acestea se remarcă un număr de opt arme africane. Databile în secolul al XIX-lea cele opt arme reprezintă: două săgeți (Pl. I/1, II/4), o tolă (Pl. I/2), un vârf de lance (Pl. I/3), o spadă africană (Pl. I/4). Această piesă are analogii în bazinul nordic al fluviului Congo/Zair. Apoi un cuțit de aruncat cu două tășuri, folosit atât în lupte cât și la vânatoare (Pl. II/1). Cuțitul are la rândul lui analogii cu cele folosite de populația Anzande din Republica Democrată Congo. Un cuțit de vânatoare, asemănător cu o seceră, folosit atât la vânatoare cât și ca armă (Pl. II/2) și în cele din urmă un cuțit

¹ Pentru istoria Muzeului de Istorie Sighișoara vezi: Groß-Kokler Bote, 1070, den 29 Juni, 1899, p. 4437; Antihi 2006, p. 20; Teșculă 2009, p. 5-6.

african de tip satâr (**Pl. II/3**). De obicei este folosit la prepararea cărnii, însă prezența mânerului din fildeș și a decorațiilor de pe mâner ne îndeamnă să afirmăm că avem de a face cu un obiect ritual. Datele existente în fișele de inventar arată faptul că ele au provenit din colecția de antichități a Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara.

Această instituție atestată documentar în anul 1522 devine cu timpul, una dintre cele mai prestigioase instituții de acest fel din Transilvania, cu un corp profesoral de excepție, care în secolul al XIX-lea ajunge să aibă aproape în totalitate studii doctorale la universități protestante din spațiul vorbitor de limbă germană².

În cadrul unei astfel de instituții era normal să existe preocupări în domeniul muzeologic. De altfel, literatura de specialitate apreciază faptul că muzeele școlare sunt precursori ale muzeelor de azi. La sfârșitul secolului al XIX-lea, după model european și în Transilvania crește interesul pentru istorie și științele naturii, ceea ce generează crearea unor colecții particulare de științele naturii, numismatică, mineralogie, istorie și arheologie, care vor fi donate școlilor. După 1830 în sistemul de învățământ din Transilvania încep să apară modificări la nivelul curriculei școlare prin apariția unor noi specializări cum ar fi fizica, matematica și științele naturii, discipline care să corespundă noilor cerințe din sectorul economic. În acest context, crearea de colecții muzeale școlare a fost impulsionată de dezvoltarea științelor naturii și a istoriei, prin interesul tot mai mare acordat acestor discipline. De altfel, legislația în domeniu prin *Ratio educationis* din 1777 a Mariei Terezia și *Organisationsentwurf* a contelui Thun din 1849 încuraja profesorii în realizarea de colecții muzeale cu scop didactic³.

Spre deosebire de muzeele clasice, deschise publicului larg, colecțiile și mai apoi muzeele școlare aveau un caracter relativ închis, fiind accesibile doar unui public specializat format de profesori, elevi și uneori părinții acestora. De altfel, rolul colecțiilor de arheologie, istorie, de științele naturii, etnografice, numismatice și mineralogice aveau rolul de a oferi informații suplimentare față de manualele școlare, contribuind astfel la formarea cultural-științifică a elevului și chiar la educația sa patriotică. Prin intermediul colecțiilor, elevul învăța intuitiv și astfel se puteau forma anumite priceperi, deprinderi și aptitudini, care să dezvolte spiritul de observație, să întărească patriotismul și să crească sentimentul de mândrie națională⁴. Complet angrenați la paradigma occidentală, profesorii Gimnaziului Evanghelic sighișorean au purces la crearea unor colecții muzeale, care după înființarea muzeului local au fost donate acestuia. Se remarcă aici, în special, colecția de antichități adunată grație muncii depuse de profesorul Karl Gooß, care în calitatea sa de profesor de istorie a avut o importantă activitate în cercetarea epocii romane din vechea Dacie, studiile sale fiind citate în monumentală lucrare a lui Thomas Mommsen, *Istoria romanilor*⁵.

Din păcate nu avem date legate de modul în care obiectele de proveniență africană au ajuns la Sighișoara. Știm faptul că în 1849 Franz Binder (1824-1875), originar din Sebeș și de profesie farmacist, a făcut o vizită în Orient și a ajuns să viziteze Alepul și Bagdadul. După un an îl găsim la Cairo, de unde va întreprinde o călătorie în Sudanul de azi, la Khartoum. De aici va realiza o serie de expediții spre izvoarele Nilului, ocupându-se cu comerțul și având calitatea oficială de viceconsul onorific al Imperiului Austriac (1857) în Sudan. Se va întoarce în Transilvania în anul 1862 și va dona colecția sa de obiectele africane Societății de Științele Naturii din Sibiu și

² Giurgiu 1982, p. 93.

³ Boda 2008, p. 213.

⁴ Boda 2008, p. 213.

⁵ Teșculă 2015, p. 110-114.

Gimnaziului Evanghelic din Sebeș. Obiectele constau în plante, animale împăiate, roci și obiecte etnografice. În zilele noastre obiectele donate de Franz Binder le găsim în cadrul Muzeului de Etnografie Universală, care îi poartă numele, din cadrul Complexului Național Muzeal ASTRA din Sibiu⁶.

Un alt explorator a fost cehul Emil Holub (1847-1902), care inspirat de David Livingstone a ajuns în Africa de Sud unde s-a stabilit, practicând medicina. De aici, după 1873 a întreprins mai multe călătorii în zona Zambezi de unde a adunat mai multe materiale etnografice. După întoarcerea la Praga va întreprinde o nouă expediție, între 1883-1887, cu intenția de a merge de la Cairo la Cape Town. Din păcate, expediția nu își va îndeplini țelul din cauza problemelor cu triburile locale și se va reîntoarce în Europa. Între 1891 și 1892, la Viena și Praga, va organiza expoziții cu artefactele adunate, ulterior acestea intrând în colecțiile unor muzee, instituții științifice sau școlare⁷.

Experiența sa acumulată îl va determina să țină conferințe în orașele fostei monarhii austro-ungare. Astfel, în 1882 și 1887 va susține conferințe la Timișoara în fața unui numeros public despre triburile din Africa, iar în 1897 va dona un număr de 140 de obiecte muzeului timișorean⁸.

Contele Teleki Sámuel (1845-1916) a fost un alt explorator. S-a născut la Dumbrăvioara (azi județul Mureș), fiind fiul contelui Teleki Adam (1780-1867). După terminarea studiilor liceale la Târgu Mureș și Cluj, urmează cursurile universitare la Göttingen și Berlin, unde s-a specializat în științe naturale. Pasiunea pentru vânătoare îl va determina ca împreună cu Dimitrie Ghica să întreprindă în 1886-1887 o călătorie în Africa. Aici va ajunge în Zanzibar și Tanzania, unde va urca pe muntele Kilimanjaro. Pe munte a făcut observații asupra climei, vegetației și faunei, colecționând un număr de 423 de obiecte etnografice, animale împăiate și plante exotice, aducând în Transilvania vasta sa colecție⁹.

Nu cunoaștem dacă prezența obiectelor africane existente în cadrul colecției noastre au legătură cu colecțiile adunate din Africa ale unuia dintre acești exploratori, însă putem spune că activitatea acestora era cunoscută în epocă și a stârnit interesul pentru colecționarea de obiecte africane și pentru corpul profesoral al Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara.

După cum spuneam am identificat în cadrul colecției de obiecte africane, un număr de 8 arme după cum urmează:

1. Săgeată africană (Pl. I/1)

Nr. inv. 4449.

Descriere: săgeată africană cu coadă din lemn și cu vârful metalic cu spini. La mijloc coada este ruptă și este legată cu o ață.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 66 cm.

2. Tolbă de săgeți africană (Pl. I/2)

Nr. inv. 5422.

⁶ Acker 1961, p. 302-304.

⁷ ÖBL 1959, p. 406.

⁸ Hațegan 2006, p. 116.

⁹ Matei 2013, p. 47-50.

Descriere: tolă de săgeți africană din lemn de culoare neagră, creată dintr-un singur lemn, care a fost scobit pe interior cel mai probabil prin ardere. Partea inferioară este din metal și din același material este și tija longitudinală, care este paralelă cu corpul tecii și este prinsă de aceasta prin fâșii din piele. Tot în partea inferioară teaca mai prezintă o mică gaură folosită probabil pentru înmuierea vârfului săgeților în diverse substanțe otrăvitoare. Teaca mai are o curea pentru prindere pe corpul vânătorului sau luptătorului.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 55 cm; diam. = 3 cm.

3. Vârf de lance africană (Pl. I/3)

Nr. inv. 5423.

Descriere: vârf de lance african din metal, având forma unei frunze, cu un mâner de prindere la coadă de formă circulară ce prezintă motive decorative liniare. Lama vârfului de lance prezintă urme de lovituri.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 48 cm; lat. = 7,5 cm.

4. Spadă africană (Pl. I/4)

Nr. inv. 5430.

Descriere: spadă africană din fier de forma unei frunze cu striatii longitudinale pe corp. Mânerul are o formă elipsoidală și e legat cu fâșii metalice. Această piesă are analogii în bazinul nordic al fluviului Congo/Zair la populațiile Salampasu și Tetela¹⁰.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 49 cm; lat. = 8 cm.

5. Cuțit african de aruncat cu două tășuri (Pl. II/1)

Nr. inv. 5431.

Descriere: cuțit african cu două tășuri format dintr-o tijă din care pornesc în sens opus tășurile celor două lame. Analogii asupra piesei avem la populația Azande din Republica Democrată Congo¹¹.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 41 cm; lat. = 27 cm.

6. Cuțit african pentru recoltat (Pl. II/2)

Nr. inv. 5432.

Descriere: cuțit african curbat din metal de forma unui iatagan cu mâner din lemn de formă circulară, lucrat la strung. Corpul cuțitului este prins de mâner prin fâșii metalice. Cuțitul era folosit la recoltat.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 48 cm.

7. Cuțit african de tip satâr (Pl. II/3)

Nr. inv. 5433.

¹⁰ Zemanek-Munster 2008, p. 103.

¹¹ Zemanek-Munster 2009, p. 114.

Descriere: cuțit african din metal de forma unui satâr sau hanger cu decoruri florale pe cele două suprafețe cu prăsele din fildeș care prezintă decoruri incizate liniare și circulare (butoni). Rolul său este posibil să fie unul ritual.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 42 cm; lat. = 7 cm.

8. Săgeată africană (Pl. II/4)

Nr. inv. 9532.

Descriere: săgeată africană cu coadă din lemn și cu vârful metalic cu spini.

Epocă: secolul XIX.

Dimensiuni: lung. = 65 cm.

Din scurta descriere de mai sus, observăm că avem de a face cu obiecte care ne atestă o măiestrie artistică deosebită a meșteșugarilor africani. Nu cunoaștem modul în care au ajuns armele africane în patrimoniul colecției muzeale a Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara, însă considerăm că și-au îndeplinit rolul lor educativ la orele de istorie sau de geografie de la această instituție școlară.

Nu în ultimul rând, prezența acestor obiecte de sorginte africană la Sighișoara ne demonstrează și preocupările etnologice și antropologice existente în epocă pentru cunoașterea unui continent, puțin cunoscut, deși aflat în apropiere, cum era Africa, în special a zonei centrale a acestuia.

Bibliografie

Acker 1961	– M. Acker, <i>Franz Binder, călător și colecționar etnografic</i> , în <i>Apulum</i> , IV, 1961, p. 302-304.
Antihi 2006	– A. Antihi, <i>Despre activitatea muzeelor din Sighișoara</i> , în <i>Vatra</i> , 6, 2006, p. 20-24.
Boda 2008	– G. Boda, <i>Muzeele din Transilvania între 1817 și 1905</i> , Cluj-Napoca, 2008.
Giurgiu 1982	– E. Giurgiu, <i>Sighișoara</i> , București, 1982.
<i>Groß-Kokler Bote</i>	– <i>Groß-Kokler Bote</i> , 1070, 1899.
Hațegan 2006	– I. Hațegan, <i>Patrimoniu bănățean I</i> , Timișoara, 2006.
Matei 2013	– D. Matei, <i>Pe urmele lui Samuel Teleki de Szek (1845-1916)</i> , în <i>Columna</i> , 2, 2013, p. 47-51.
ÖBL 1959	– <i>Österreichisches Biographisches Lexicon 1815-1950</i> , Bd. 2, Wien, 1959.
Teșculă 2009	– N. Teșculă, <i>The History Museum of Sighisoara – 110 years of history</i> , în <i>RevMuz</i> , 2, 2009, p. 5-6.
Teșculă 2015	– N. Teșculă, <i>Dinastii culturale la Sighișoara în secolul al XIX-lea. Familia Gooß</i> , în <i>Țara Bârsei</i> (S.N.), 14, 2015, p. 110-114.
Zemanek-Munster 2008	– Zemanek-Munster, 54. <i>Tribal Art (161 Auktion)</i> , Würzburg, 2008.
Zemanek-Munster 2009	– Zemanek-Munster, 59. <i>Tribal Art (166 Auktion)</i> , Würzburg, 2008.

Pl. I. 1. Săgeată tubulară africană; 2. Tolbă de săgeți africană; 3. Vârf de lance africană; 4. Spadă africană (Foto: N. Teșculă)

Pl. II. 1. Cuțit african de aruncat cu două tăișuri; 2. Cuțit african pentru recoltat; 3. Cuțit african de tip satâr; 4. Săgeată africană (Foto: N. Teșculă)

African Weapons in the Collection of the Sighișoara Museum of History

Abstract

The museums in Romania contain a series of collections of exotic objects. These, for the most part, came from a different geographical area, especially from other continents. These, have become under certain circumstances and for various reasons, part of the museums heritage and were included in their inventories. Unfortunately, such collections often do not attract the attention of specialists in the field, although some of the objects are of a special importance.

The Sighișoara History Museum, founded in 1899 holds in addition to collections of archeology, history, pharmacy, numismatics, modern history, a collection of African objects. Within this collection, we identified eight weapons. The collection belonged to the Evangelical Gymnasium in Sighișoara, being used probably for didactical purposes. Unfortunately, we do not have data related to their provenance. As we know, Transylvanian explorers arrived in the 19th century in Africa – and we mention here Franz Binder, Emil Holub, or Teleki Sàmuel, who brought along specific African objects, when returning from their journey. It is possible that some of these collections became the property of the Evangelical Gymnasium in Sighișoara and later of the local History Museum.

Dated in the nineteenth century, the eight weapons are: two arrows (**Pl. I/1, II/4**), a quiver (**Pl. I/2**), a spear head (**Pl. I/4**). This piece has analogies in the northern Congo/Zaire River basin. Then a two-edged throwing knife used both in battles and hunting (**Pl. II/2**). This knife has analogies to those used by the Anzande population of the Democratic Republic of Congo. A hunting knife, similar to a sickle, used both for hunting and as a weapon (**Pl. II/2**) and finally an African cleaver knife (**Pl. II/3**). It was generally used in the preparation of meat, but the presence of the ivory handle and decorations on its handle make us presume we are dealing with a ritual object.

From the short description above, we notice that we have objects, which demonstrate the unique artistic skill of African craftsmen. We do not know how they got into the museum collection of the Evangelical Gymnasium in Sighișoara, but we believe that they have fulfilled their educational purpose in history or geography classes at this school.

Last but not least, the presence of these African objects in Sighișoara also demonstrates the ethnological and anthropological preoccupations existing at the time, for discovering a continent, little known, although nearby, such as Africa, especially its central area.

List of Illustrations

Pl. I. 1. African arrow; 2. African arrows carrier; 3. African spear head; 4. African sword (Photo: N. Teșculă)

Pl. II. 1 African double-edged throwing knife; 2. African harvesting knife; 3. African cleaver knife; 4. African arrow (Photo: N. Teșculă)